

Korupcijai leidžia tarpti ir visuomenės tolerancija

Korupcijos lygio tyrimai visuomet sulaukdavo nemažai dėmesio, tačiau pastaraisiais metais tartum kiek pasitraukė į antrąjį planą, svarbesni tapo kiti dalykai. Vis dėlto, paskelbus pirmojo savivaldybių merų ir tarybų rinkimų turo rezultatus, atrodo, kad dera sugrįžti prie šios temos.

Teodora RAŠIMAITĖ

Vienomis korumpuočiausių institucijų Lietuvoje vis dar išlieka savivaldybės

Naujausio tarptautinės organizacijos „Transparency International“ Lietuvos skyriaus savivaldybių skaidrumo tyrimo duomenys, pateikiami www.jurgiokepure.lt, rodo, kad per beveik dešimtmetį bendras mūsų šalies savivaldybių skaidrumo lygis išaugo pusantro karto. 2022 m. savivaldybės surinko 85 balus iš 100 galimų, 2018 m. – 69, 2014 m. – 56.

Pernai beveik dvi iš penkių savivaldybių (23) pelnė 90 balų ir daugiau. Prieš ketverius metus tokių savivaldybių buvo dvi. Savivaldybės pradėjo skelbti daugiau informacijos apie savo darbuotojus, savivaldybių politikų ir administracijų vadovų interesus, taip pat viešųjų pirkimų planus, konkursus laimėjusias įmones bei jų teikiamas paslaugas, savivaldybių įmones ir įstaigas.

Daugiausia savo veiklą viešina Panevėžio miesto (99 balai), Alytaus (97 balai), Molėtų (97 balai), Kaišiadorių (97 balai), Šiaulių (97

balai), Prienų (96 balai) rajonų, Visagino (96 balai) ir Vilniaus miesto (96 balai) savivaldybės, mažiausiai – Rokiškio (67 balai) ir Šalčininkų (67 balai) rajonų bei Kauno miesto (65 balai) savivaldybės.

Beveik visos savivaldybės (57) skelbia apie galimybes gyventojams dalyvauti priimant sprendimus, o sprendimus dėl gyventojų pateiktų pasiūlymų viešai skelbia kiek daugiau nei pusė savivaldybių (34). Tačiau savivaldybės teikia mažiau informacijos apie tarybų veiklą (89 balai, lyginant su 95 balais 2018 m.). Kas šešta savivaldybė (9) neskelbia individualių tarybos narių balsavimų svarstomais klausimais rezultatu.

Viešina vis daugiau

Pirmą kartą nuo vertinimo pradžios visos šalies savivaldybės viešina informaciją apie savo valdomas įmones ir įstaigas. Visgi dvi iš penkių savivaldybių

(25) nenurodo, kodėl konkrečius asmenis skyrė į savivaldybės valdomų įmonių valdybas.

Tik kone trečdalis savivaldybių (17) finansines ataskaitas pateikia taip, kad jose veiktų kompiuterinė paieškos sistema, leidžianti analizuoti dokumentus ir ieškoti duomenų pagal raktinius žodžius (2018 m. – 9). Šeštadalis savivaldybių (11) neskelbia savo korupcijos prevencijos programų ir jų įgyvendinimo planų.

Atliekant tyrimą vertintos visos 60 Lietuvos savivaldybių. Jų svetainėse žiūrėta, kiek informacijos yra teikiama apie savivaldybės darbuotojus, tarybos veiklą, antikorupcines priemones, savivaldybės įmones ir paslaugas, biudžetą, viešuosius pirkimus ir gyventojų galimybes dalyvauti priimant sprendimus.

Savivaldybių interneto svetainių analizę „Transparency International“ Lietuvos skyrius atliko 2022 m. spalį–2023 m. sausį. Vertinimo rezultatai buvo siunčiami visoms savivaldybėms, joms sudaryta galimybė pradėti viešinti trūkstamą informaciją ir taip pakoreguoti savo įvertinimą. Šia galimybe pasinaudojo 56 savivaldybės. Dėl to bendras savivaldybių rezultatas pagerėjo 12 balų (nuo 73 iki 85).

Kitų šalių kontekstas

Neseniai paskelbti ir naujausi „Transparency International“ Korupcijos suvokimo indekso duomenys. Jis atskleidžia, kaip įvairioms pasaulio valstybėms pavyksta kontroliuoti korupciją. Esama padėtis įvertinama konkrečiu skaičiumi balų nuo 0 iki 100 (0 balų rodo, kad valstybė – labai korumpuota, o 100 balų – visiškai nekorumpuota).

Sudarant naujausią Korupcijos suvokimo indeksą, Lietuvai skirti 62 balai iš 100 galimų ir 33 vieta 180 šalių sąrašė. Lietuva užima 12 vietą tarp Europos Sąjungos (ES) valstybių. Palyginti su praėjusiais metais, Lietuvos korupcijos suvokimo indeksas padidėjo 1 balu ir mūsų šalis pa-

kilo 1 pozicija aukščiau vertinant tiek ES, tiek viso pasaulio šalis.

Pirmojoje vietoje pasaulyje išlieka Danija (90 balų). Tarp geriausiai įvertintų šalių taip pat yra Naujoji Zelandija ir Suomija (po 87 balus), Norvegija (84 balai).

Estija šiais metais gavo 74 balus ir užėmė 14 vietą (pernai – 74 balus ir 13 vietą). Ji šia pozicija dalijasi su Kanada ir Islandija. Latvijai teko 59 balai ir 39 vieta (pernai – 59 balai ir 36 vieta), Lenkijai – 55 balai ir 45 vieta (pernai – 56 balai ir 42 vieta), Baltarusijai – 39 balai ir 91 vieta (pernai – 41 balas ir 82 vieta), Rusijai – 28 balai ir 137 vieta (pernai – 29 balai ir 136 vieta). ES šalių vidurkis – 64 balai.

Iki proveržio – dar toli

Praėjusiais metais Lietuvoje įvyko keletas reikšmingų pokyčių, kurie turėjo įtakos Korupcijos suvokimo indekso kilimui: įsigaliojo naujas Korupcijos prevencijos įstatymas, buvo patvirtinta Nacionalinė darbotvarkė korupcijos prevencijos klausimais, įgyvendinta ES Pranešėjų direktyva ir atverta daugiau viešųjų duomenų pilietinei visuomenei. Vis dėlto kol kas judama pirmyn gana lėtai.

„Transparency International“ Lietuvos skyrius atkreipia dėmesį, kad Vyriausybė yra nusprendusi sėkmę mažinant korupciją matuoti ir pagal Korupcijos suvokimo indekso pokyčius, o jos programoje nurodytas tikslas – 2024 m. pasiekti 70 balų. 2022–2033 m. nacionalinėje darbotvarkėje korupcijos prevencijos klausimais yra įtvirtintas siekis 2033 m. Lietuvai, atlikus Korupcijos suvokimo indekso vertinimą, pelnyti 74 balus.

Sudėtingiau, nei atrodo

Dėl korupcijos reiškinio sudėtingumo ir išraiškos formų įvairovės šiuolaikiniai mokslininkai abejoja, ar įmanoma pateikti vieną visa apimančią korupcijos apibrėžimą. Dažniausiai naudojamas „Transparency International“ pateikiamas apibrėžimas: korupcija – tai piktnaudžiavimas patikėta viešąja galia siekiant privačios naudos.

Daugelis galbūt įsivaizduoja, kad korupcijos lygį galima nustatyti tiksliai, kaip oro temperatūrą, bet iš tikrųjų taip nėra – korupcijos tyrimai ir indek-

Skaidrumas apšviečia savivaldybių užkaborius

„Transparency International“ Lietuvos skyriaus laikinosios vadovės Ingridos KALINAUSKIENĖS teigimu, savivaldybių veiklos skaidrumas – būtina, bet ne vienintelė sąlyga korupcijai įveikti. Tai – tarsi saulės šviesa, apšviečianti užkaborius.

I. Kalinauskienė pabrėžia, kad kovodami su korupcija pasiekėme ir pergalių

Teodora RAŠIMAITĖ

– Atlikdami savivaldybių skaidrumo tyrimą vertinate savivaldybių tinklalapius. Kodėl?

– Savivaldybės tinklalapis – vienas pirmųjų šaltinių, kuriuos naudojame, kai mes, piliečiai, ieškome informacijos apie savivaldybės veiklą, teikiamas paslaugas, galimybės įsitraukti priimančiam sprendimui. Todėl savivaldybių skaidrumą vertiname pagal tai, kiek informacijos apie savo veiklą jos skelbia savo interneto svetainėse.

– Savivaldybių veiklos skaidrumas – tik viena iš sąlygų siekiant įveikti korupciją. Vis dėlto kuo jis svarbus?

– Siekiant efektyviai užkirsti kelią korupcijai vien įstatymų nepakanka. Skaidrumas ir atvirumas – būtini. Visgi tikrasis skaidrumas – ne informacijos gausa, o tai, kiek patogiai galima rasti reikiamą informaciją. Pavyzdžiui, mūsų vertinimo metu gana dažnu atveju savivaldybių interneto svetainėse buvo paprasta pasiklysti informaciniame triukšme, ieškant vieno ar kito dokumento.

Dažnai girdime klausimą, ar gali būti skaidrus ir korumpuotas tuo pačiu metu. Taip, gali. Svarbu apibrėžti sąvokas. Skaidrumas – tai aiškumas. Man labai patinka Jungtinių Amerikos Valstijų teisininko Luiso Brandeiso mintis, kad saulės šviesa – geriausia dezinfekcinė priemonė. Skaidrumo vertinimas leidžia bent šiek tiek praskleisti uždaną ir pamatyti, kaip veikia mūsų savivaldybės, ir suteikia galimybę mums užduoti rūpimus klausimus, geriau suprasti, kaipgi suvaldomos su korupcija susijusios rizikos. Pavyzdžiui, šiuo metu kas šešta savivaldybė viešai neskelbia savo korupcijos prevencijos programų ir jų įgyvendinimo planų. Tad sunku suprasti, kiek ir kokių resursų jos skiria korupcijos prevencijai, kokias problemas mato.

– Paskutinė Kauno miesto savivaldybės vieša savivaldybių sąrašė – sutapimas ar dėsninumas? Kita vertus, buvo atliktas

tik žurnalistų tyrimas dėl Kauno mero naudojimosi viešąja galia savo interesams tenkinti. Ar pareikšti kaltinimai pakeistų Kauno rinkėjų nuomonę?

– Mūsų atlikto savivaldybių skaidrumo vertinimo rezultatai rodo, kad daugiausia apie savo veiklą viešina Panevėžio miesto savivaldybė (99 balai), o mažiausiai – Kauno miesto (65 balai). Mano manymu, tai siunčia aiškią žinią, kad Kauno miesto savivaldybė turi kur pasitempti. Viena iš pagrindinių sričių – informacijos apie gyventojų galimybes įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą skelbimas.

– Ar nėra mūsų tolerancija korupcijai didesnė, nei mums atrodo?

– Per pastarąjį dešimtmetį padarėme akivaizdžią pažangą ir beveik triskart sumažiname kyšininkavimo lygį šalyje. Mūsų ateinančio dešimtmečio iššūkis – nepotizmas, giminių ir bičiulių protegavimas. Tai aiškiai įvardija ir savivaldos rinkimų politinės kampanijos dalyviai. Prieš mėnesį kaip tik pasiteiravome, kokie yra jų antikorupciniai tikslai ir prioritetai. Vis dėlto, nors aiškiai sutariame dėl problemų, matyti, kad dažnu atveju nėra aišku, kokiomis priemonėmis jos bus sprendžiamos. Tad labai norėčiau, kad savivaldybių lyderiai užsibrėžtų aiškius antikorupcinius tikslus ir imtųsi dar drąsesnių pokyčių, nes savivaldybės, deja, vis dar išlieka vienos korumpuočiausių institucijų Lietuvoje. Jei norime efektyviai spręsti tokius klausimus kaip nepotizmas, turime skirti tinkamą dėmesį interesų konfliktų valdymui, veiksmingesnei pranešėjų apsaugai ir didesniai viešųjų pirkimų skaidrumui, taip pat skatinti geruosius skaidrumo pavyzdžius savivaldybėse ir įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimą. Džiugu, kad jau du trečdaliai savivaldybių bent kartą išbandė dalyvaujamosios biudžetų, ir tikiuosi, kad šis skaičius per ateinančią kadenciją tik didės.

sai remiasi subjektyviais visuomenės narių vertinimais ir dažnai ne tiesiogine patirtimi, o visuomenėje paplitusiomis nuomonėmis, žiniasklaidos pranešimais apie korupciją (pastarieji – „paklausė prekė“).

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto Kriminologijos katedros mokslo darbuotoja Aušra Pocienė straipsnyje „Korupcijos suvokimas tarp ekspertų, gerai informuotų piliečių ir eilinių gyventojų“ teigia, kad gausiuose šio reiškinio tyrimuose daugiausia dėmesio telkiama korupcijos raiškai visuomenės lygmeniu, menkai tesigilinant į korupcijos ištakas individo lygmeniu. Pastebima, kad tarp gyventojų, kaip ir baudžiamuosiuose įstatymuose, dominuoja siaura korupcijos kaip „baltųjų apykaklių“ nusikaltimo samprata, kartu nureikšminant korupcijos kultūros išplitimą platesniame sociume, nors kaip efektyviausios korupcijos prevencijos priemonės įvardijamos visuomenės švietimas, jaunosios kartos ugdymas ir bendruomeniškumo kūrimas.

Gėdos jausmas neveikia

Taigi svarbu, kaip Lietuvos visuomenė supranta, kas yra korupcija, kur mato korupcijos ištakas, ir kokie, jos manymu, kontrolės ir prevencijos būdai yra efektyviausi. Vis dėlto tyrėjai labiausiai linkę palaikyti korupcijos išmokymo teoriją, teigiančią, kad nusikalstamo ar normoms nusižengiančio elgesio išmokstama komunikuojant su kitais, artimoje aplinkoje. Išmokstama tiek paties elgesio, tiek jį pateisinti, neutralizuojant socialinių normų poveikį. Nusikalstamas ar normoms nusižengiantis elgesys įsivyrėja tuomet, kai jį pateisinantys argumentai viršija tuos, kurie palaiko konformistinį elgesį. Taip visuomenėje atsiranda nusikalstamos subkultūros, kuriose nusižengti yra ne tik priimtina, bet ir normalu. Būtent ši teorija sudaro galimybę paaiškinti vadinamąsias korupcines subkultūras, kurios, kaip parodė tyrimas, Lietuvoje susiformavo tam tikrų profesijų ar užsiėmimo grupių pagrindu.

Atsiradus minėtoms subkultūroms, atsiranda normų neutralizavimo technika – imama pasitelkti argumentus „visi taip daro“, „kiti ima daugiau“, „mažai uždirbu“ ir pan. Tai rodo, kad visuomenė iš principo pripažįsta korupciją kaip nusižengimą (kitaip nereikėtų teisintis), bet, neutralizuodama moralinių normų poveikį, ją pateisina.

Vienas efektyviausių elgesio reguliavimo mechanizmų – gėdos jausmas. Ekspertų teigimu, gėda yra vidinis indikatorius, bylojantis, kad asmens elgesys neatitinka jo paties vidinių standartų. Ji atlieka socialinės kontrolės funkciją. Tačiau visuomenėje, kur korupcija yra normalus veikimo būdas, gėdos jausmas tiesiog neegzistuoja. Kita vertus, šis jausmas gali kilti, bet jis neutralizuojamas, kai siekį būti sąžiningam nukonkuruoja kitos kolektyvinės vertybės, pavyzdžiui, noras būti sėkmingam ar turtingam.